

Striden mellem pastor Grundtvig og biskop Mynster om bispesuccessionen.

Oversættelse af Mynsters latinske landemodetale i 1840 med kommenteret indledning

Ved Jens Rasmussen og Anne Riising

I. Indledning (Jens Rasmussen)

1. Ritualdebatten

Denne artikel handler om en diskussion af bispevielsen i 1839-40 mellem J.P. Mynster og N.F.S. Grundtvig, der var inspireret af protestantismens, anglikanismens og katolicismens forskellige opfattelser af apostolsk bispesuccession. Deres uenighed kaster lys over deres indbyrdes forhold og deres forståelse af andre trossamfund, hvilket vil blive beskrevet i denne artikels indledning.

Samtidig er denne diskussion formentlig en af forudsætningerne for Mynsters vagtsomhed overfor Den katolske Kirke i 1840'erne¹, ligesom den peger frem imod Mynsters og Grundtvigs senere uenighed i Den grundlovgivende Rigsforsamling i 1849.²

Anledningen til diskussionen var biskop Mynsters bispevielsesforslag i 1839³, hvor han i hovedsagen holdt sig til biskop Fr. Münters bispevielsesritual (1830).⁴

Mynsters bispevielsesforslag havde ikke vakt opsigt blandt gejstligheden. Men forslaget faldt Grundtvig for brystet, og han gjorde Mynster ansvarlig, selv om denne ikke var den egentlige

¹ Således Mynsters betænkning fra foråret 1841 om den katolske tyske biskop Karl Anton Lüpke af Osnabrücks udnævnelse og anerkendelse i Kongeriget. Denne betænkning ledte til den restriktive kgl. resolution af 9. juni 1841, hvor Lüpke ikke fik indrejsetilladelse i landet. Han måtte kun føre tilsyn med danske katolske menigheder fra sin tyske residens. Se G. Hellinghausen, *Kampf um die apostolischen Vikare des Nordens J.Th. Laurent und C.A. Lüpke. Der Hl. Stuhl und die protestantischen Staten Norddeutschlands und Dänemark um 1840*, Rom, 1987, s. 335-53. Endv. bogmanuskript af J. Rasmussen, *Religionstolerance og religionsfrihed – forudsætninger og Grundloven af 1849*, udkommer 2008/09.

² På Den grundlovgivende Rigsforsamling i 1849 understreger Mynster netop nødvendigheden af, at Folkekirken, der kaldes evangelisk-luthersk (§ 3, nuværende § 4), nøje defineres ud fra Den augsburgske Bekendelse (1530) fra reformationen. Han har Grundtvig mistænkt for sympati for andre trossamfund, herunder også katolske menigheder, med hans krav om en "Fri Stats-Kirke", der kan rumme andre trossamfund, fordi den forstås som konfessionsløs og alene en borgerlig indretning, en ramme om de enkelte menigheders kirkeliv og bekendelse. J. Rasmussen, *J.P. Mynster. Sjællands biskop 1834-1854. Kampen for en rummelig kirke. Forholdet til N.F.S. Grundtvig og Grundloven*, Odense, 1999, s. 232-35, 265-69.

³ Se skildring i J. Rasmussen, *En Brydningstid. Kirkelige holdninger i Guldalderperioden 1800-1850*, Odense, 2002, s. 79ff.

⁴ J.P. Mynster, *Udkast til en Alterbog og et Kierke-Ritual for Danmark*, Kbh., 1839, II. del, s. 84-93.

ophavsmand. Oven i købet indrømmede Grundtvig i skriftet *Frisprog* fra 1839, at han ikke ”ikke kiender” Fr. Münters værk.⁵

Grundtvig protesterede over den højtidelighed, som var givet med, at biskopperne skulle overdrage hinanden ”det hellige Biskoppelige Embede” og give hinanden ”Ret og Myndighed som lovlig forordnede Biskopper i Christi Kirke”. Ingen kunne ifølge Grundtvig overdrage et helligt bispeembede i Kristi kirke, som han ikke selv havde modtaget. Dertil manglede den oldkirkelige biskoppelige apostolske succession (jf. Den anglikanske Kirkes Oxfordbevægelse). Derfor måtte han protestere på ”den *Kirkehistoriske Sandheds Vegne*”.⁶ Mynsters højtidelige bispevielsesritual gav sig ud for mere end det egentlig var. Han var alene Statskirkens biskop uden de åndelige forudsætninger, som var givet med den oldkirkelige bispesuccession - d.v.s. bispeembedet var forplantet fra slægt til slægt gennem en ubrudt række af bispevielse med håndspåleggelse.

Mynster svarede på Grundtvigs kritik i en latinske tale fra 1840, der blev anvendt ved en landemodegudstjeneste i forbindelse med en provsteindsættelse, og herefter trykt i *Acta Synodalia Selandiæ*, 1840.⁷ Mynsters tale angriber Den katolske Kirke, som hævder, at Den danske Statskirke ikke har nogen ordination, og i øvrigt siger, at kun biskopper kan ordinere. Dette er måske ikke direkte rettet mod Grundtvig, men alligevel kommer Mynster i talen med hentydninger til Grundtvigs kritik i *Frisprog*. Han vil advare Grundtvig, hvis han og hans trosvenner - kaldet ”fanatiske mennesker” - tager skridtet fuldt ud. Han vender sig kraftigt imod Grundtvigs sympati for apostolsk succession.

Mynsters bispevielsesforslag fremkom i forbindelse med hele ritualdebatten i 1830'erne.⁸ Ritualdebatten var den første store kirkelige debat blandt hovedparten af præsterne, hvor man for alvor har fået øje på de nye kirkelige hovedstrømninger, hvor biskop Mynster lå i midten med pastor Grundtvig og magister Jac. Chr. Lindberg på den ene kirkefløj og biskop N. Faber (Fyn) og prof. H.N. Clausen på den anden kirkefløj. Ud fra sin midterposition søgte Mynster at tilgodese begge fløje i ritualsagen.

Mynster havde i 1837 af regeringen fået til opgave at udarbejde et ritual- og alterbogsforslag på grundlag af de indhentede betænkninger fra samtlige biskopper i landet vedlagt provsters og præsters erklæringer. Mynster fremlagde et forslag i 1839 og fik støtte fra flertallet af præster i

⁵ N.F.S. Grundtvig, *Udvalgte Skrifter*, udg. af H. Begtrup, ”Frisprog mod H.H. Hr. Biskop Mynsters Forslag til en ny Forordnet Alterbog”, bd. VIII, Kbh., 1909, s. 285. Hele kritikken, s. 284-87.

⁶ N.F.S. Grundtvig, *Udvalgte Skrifter*, bd. VIII, 1909, s. 285.

⁷ Se ”De Ordinatione Ecclesiastica”, 1840, J.P. Mynster, *Blandede Skrifter*, Kbh., 1852ff., bd. 6, s. 492-510. Endv. er talen trykt i *Acta Synodalia Selandiæ, Acta Synodi Johanneæ*, habitæ die 8 vo Julii, 1840 som tillæg, s. I-XXIV, Landsarkivet for Sjælland, Tryksagssamlingen. De to udgaver er identiske.

⁸ Om hele ritualsagen: J. Rasmussen, *J.P. Mynster*, 1999, s. 145-72; J. Rasmussen, *En Brydningstid*, 2002, s. 71-92.

landets stifter ifølge deres indkomne bemærkninger til forslaget. Debatten samlede sig især om dåbsformulærens spørgeform ("forsager du....tror du") og ønsker om ændringer i Djævløfsbegjæringen (f.eks.: "Du forsage Djævelen og hans Gjæringer, Ugudelighed og de verdslige Begjæringer..."⁹). Flertallet ønskede en erklærende (deklarativ) form ved barkedåben. Der var andre alvorlige diskussionsemner. Det gjaldt Mynsters alterbogsforslag med nye pericoper. Ligeledes var der hans bispevielsesforslag, som ikke skabte nævneværdig debat blandt gejstligheden. Først og fremmest Grundtvig var kritisk overfor dette forslag.

Grundtvig vendte sig mod Mynsters ritualforslag i sit skrift *Frisprog*. Djævløfsbegjæringen blev ganske vist ikke ændret, men særlig oprørt var han, fordi spørgeformen ved barkedåben var opgivet, og fordi "Gienfødselen" ("igienfødt dig formedelst Vand og den Hellig Aand...") var udeladt i bønnen under håndspålgelse efter døbeordene i den treenige Guds navn (Matt. 28,19). I disse forandringer så Grundtvig en ophævelse af barkedåben som pagt, ligesom han med henvisning til den lutherske bekendelse afviste biskoppens udeladelse af "Gienfødselen", og kunne kun forstå denne "Afskæring" i sammenhæng med spørgeformens udeladelse. Derved blev ingen dåbspagt oprettet.¹⁰

Mynster rettede sig snarere efter bispekollegers kritik af hans delvis erklærende (deklarative) dåbsformular end efter Grundtvigs kritik, som i virkeligheden også provokerede ham til at tage skarpe standpunkter i sine såkaldte *Oplysninger* (1840). I realiteten gav Mynster sig dog og bevarede den spørgende dåbsformular. Han og ritualkommissionens flertal valgte også at genindsætte "Gienfødselen" i bønnen efter døbeordene fra Matt. 28,19. Det afgørende for Mynster var det overordnede: en ritualrevision, som var nænsom og præget af sproglige ændringer af det gamle *Kirkeritual* fra 1685.

Her overfor stod Grundtvig, hvis overordnede mål var friheden i kirken, hvilket i denne ritualsag i 1830'erne for Grundtvig udviklede sig til en kamp for på det nærmeste uændret at ville bevare det gamle *Kirkeritual* (medtaget biskop Balles revision af dåbsritual i 1783).

Hele ritualsagen løb ud i sandet i 1840'erne uden ny ritual- og alterbog, formentlig fordi modsætningerne var for store til, at Christian VIII ville tage nogen beslutning.

I Grundtvigs og Mynsters indbyrdes opgør var dåbssagen den vigtigste. Mynster svarede Grundtvig offentligt i sine *Oplysninger*. Her undlod han ikke at fremstille Grundtvig, som én der lå "for Pavens Fødder", når han ville lade dåben og nadveren bestå i kirken uafhængig af Skriften.

⁹ Foreslået af biskop N. Faber og et flertal af de fynske præster. Se J. Rasmussen, *Kampen for indflydelse i statskirken. Nicolai Faber. Fyns biskop 1834-1848*, Odense, 1996, s. 156.

¹⁰ N.F.S. Grundtvig, *Udvalgte Skrifter*, bd. VIII, 1909, s. 230-31, jf. s. 209ff.

Grundtvig havde i *Frisprog* sagt, at ”den Danske Kirke kun er et Brudstykke af den Romerske Kirke-Stat, hvorfra vi har fået Troen og Sacramenterne”.¹¹ Grundtvig var i konstant opgør med skrifteologerne i Danmark, hvortil han regnede biskop Mynster. De holdt på ”Skriften alene”, hvor Grundtvig i høj grad også lagde vægt på den apostolske tradition med dåbens og nadverens kendetegn.¹²

Han var endvidere optaget af Den anglikanske Kirkes Oxfordbevægelse med dens krav om den biskoppelige apostolske succession funderet i oldkirken som kirkens kendetegn (jf. næste afsnit). Denne bevægelse omtalte Grundtvig i forbindelse med sin kritik af Mynsters bispevielsesritual. Den apostolske bispesuccession blev af Grundtvig i *Frisprog* sat i sammenhæng med den biskoppelige overdragelsesformular i Mynsters forslag.

Overdragelsesformularen havde levet i bispevielsen lige siden *Kirkeritualet* af 1685: ”overandtvorder hannem det hellige Embede, og befaler hannem i stykkevis at forrette alt dette, som nu var hannem forelæst...”¹³ Danske lov (1683) omtalte biskoppens tilsynspligt, som skulle forelæses før overdragelsen af bispeembedet (2-17¹⁴).

I Münters ritual fra 1830 blev det understreget i formaningen til den nye biskop, at bispeembedet var betroet af kongen:

som Biskop i Guds Kirke påligger det Dig...at føre det Embede, der af Kongen, blev Dig betroet...” I overdragelsesformularen hed det herefter, idet Münter udvidede den oprindelige formular fra 1771, som var tilføjlet *Kirkeritualet* af 1685: ”Saa overantvorder jeg Dig, som en retmæssig Biskop i Guds Kirke, det hellige Biskoppelige Embede, dets Pligter og Rettigheder, i navn Gud Faders, Søns og den Hellig Aands.¹⁵

Imidlertid udvidede Mynster i sit bispevielsesritual overdragelsesformularen:

¹¹ J.P. Mynster, *Udkast til en Alterbog og et Kierke-Ritual for Danmark*, 1839: Heri som tillæg: *Oplysninger angaaende Udkastet til en Alterbog og et Kierke-Ritual*, III. Del, Kbh., 1840, s. 32f. Udkom i marts 1840. N.F.S. Grundtvig, *Udvalgte Skrifter*, ”Frisprog mod H.H. Hr. Biskop Mynsters Forslag”, bd. VIII, 1909, s. 248f.; ”Mit Frisprog og ’de saarede Hjerter’”, bd. VIII, 1909, s. 299.

¹² N.F.S. Grundtvig, ”Kirkelige Oplysninger især for Lutherske Christne”, 1-2. del, 1840, *Udvalgte Skrifter*, udg. af H. Begtrup, bd. VIII, 1904ff., s. 391ff., 429-30.

¹³ *Ny Udgave af Danmarks og Norges Kirkeritual* (1685), udg. af A. Krogh, Kbh., 1855, s. 179f.

¹⁴ Biskoppen skulle føre et omfattende tilsyn i sit stift gennem visitatser, således som det er foreskrevet i Christian V.s Danske Lov (2-17 om bispeembedet), med senere tilføjelser, bl.a. med skoleloven af 1814, idet biskoppen herefter skulle visitere skolerne. Bispevisitatserne drejede sig om præsternes, degenes, skolelærernes og menighedernes forhold, herunder skulle biskoppen overvære præstens katekisationer af ungdommen. Han kunne m.h.t. præsters forseelser og forsømmelser endda dømme disciplinærbøder. Biskoppens evangeliske opgave var, at ”prædike Guds Ord for Folket” i stiftkirken og ellers overalt i stiftet. Endvidere skulle han ordinere kandidater, der var kaldet til et embede i stiftet, efter at han havde prøvet deres kundskaber ved en bispeeksamen.

¹⁵ Vedr. citater fra Münters bispevielsesritual: P.G. Lindhardt, *De biskoppelige handlinger. Præste- og bispevielse, provsteindsættelse og kirkevielse. Betænkning afgivet af Kirkeministeriets liturgiske kommission*, Betænkning nr. 848, Kbh, 1978, s. 32-35.

Så overantvorder jeg Dig nu det hellige Biskoppelige Embede, og giver dig Ret og Myndighed som en lovlig forordnet Biskop i Christi Kirke, lægger paa Dine Skuldre alle Embedets Byrder, lægger paa Din Samvittighed alle Embedets Pligter, men giver Dig ogsaa Adgang til al Embedets Løn og Velsignelse, i navn Gud Faders, Søns og Hellig Aands.¹⁶

Både hos Münter og Mynster tales om en biskops embede i Guds kirke midt i denne verden, forstået som en tilsynstjeneste. Men overdragelsen sker fra biskop til biskop. Det får betydning for Grundtvigs teologiske kritik.

Münters overdragelsesformular blev ikke erstattet af Mynsters forslag, og fik mange leveår. Med bispevielsesritualet, autoriseret 3. sept. 1898, gik man dog tilbage til den korte overdragelsesformular fra 1771: ”Så overantvorder jeg dig nu det hellige biskops-embede, i Faderens, Sønnens og den Helligånds navn”. Først med det nuværende bispevielsesritual, autoriseret 3. marts 1987 (sprogligt revideret 1992), blev overdragelsesformularen helt afskaffet. Man holdt sig alene til at understrege tilsynsgerningen.¹⁷

I sin skildring af Grundtvigs kritik af Mynsters bispevielsesforslag har prof. P.G. Lindhardt holdt sig til overdragelsesformularen, men gik ikke nærmere ind på striden mellem Grundtvig og Mynster om bispesuccessionen. Muligvis fordi Lindhardt ikke har kendt den her oversatte latinske landemodetale fra 1840, holdt af biskop Mynster. I virkeligheden var Grundtvigs synspunkter langt mere konfronterende med hensyn til den apostolske succession end P.G. Lindhardt har formuleret, ligesom Mynsters svar i landemodetalen er polemisk rettet mod Grundtvig.¹⁸

2. Grundtvigs apostolske succession

Grundtvig indledte sin kritik i *Frisprog* med at henvise til ”Oxforderne”. Han var blevet opmærksom på denne bevægelse, der under ledelse af John Henry Newman, Edward Bouverie Pusey og John Keble i 1833 sammen med flere andre havde sluttet sig sammen til kamp for den biskoppelige engelske kirke mod tidens politiske og religiøse liberalisme med dens tolerance. Denne liberalisme (fra ”the Whigs”) havde betydet, at dissenters og katolikker i 1828-29 ved lovgivning (ophævelse af korporationslovene og lov om katolsk emancipation) fik adgang til offentlige embeder og forkyndelsesfrihed. Deres kirker satte herefter den engelske kirke under pres

¹⁶ J.P. Mynster, *Udkast til en Alterbog og et Kierke-Ritual for Danmark*, 1839, II. del, s. 90.

¹⁷ P.G. Lindhardt, *De biskoppelige handlinger*, 1978, s. 25-27, 37-40. Jf. *Vejledning i den danske folkekirkes gudstjenesteordning. Med autoriserede ritualer. Udarbejdet af biskopperne*, 2. udg., Kbh., 1955, s. 140. Ligeledes *Gudstjenesteordning for Den danske Folkekirke. Ritualbog*, Kbh., 1992, s. 173f.

¹⁸ P.G. Lindhardt, *De biskoppelige handlinger*, 1978, s. 36-37.

ved at kritisere dens særstilling i forhold til staten. Da regeringen ligeledes gjorde indgreb i kirkens indre anliggender og omstrukturerede to ærkebispedømmer og otte bispedømmer i Irland, afhængig af hvor mange protestanter der var i dem, frygtede højkirkelige kredse, at den engelske kirke ville blive destabiliseret.

Denne kirkepolitik foranledigede i højkirkelige kredse til teologiske overvejelser om kirkens selvstændighed og ret overfor staten. I 1837 udsendte Newman skriftet *Via Media. Lectures on the Prophetic Office of the Church viewed relatively to Romanism and popular Protestantism*. Han knyttede sit kirkebegreb til udtrykket "catholic", som betød, at kirken var identisk med den apostolske trosbekendelses formulering: den hellige katolske (almindelige) kirke. Det betød, at den var sand katolsk, som en del af den universelle kirke, der byggede på oldkirkens kirkefædre. Grundlaget for denne kirke var den apostolske bispesuccession, et vigtigt kendetegn på at tilhøre den sande katolske kirke.¹⁹ Bevægelsen knyttede til oldkirkelige studier, især af kirkefædrene, hvoraf fleres skrifter blev oversat til engelsk.

Der var ikke blot tale om den traditionelle højkirkelige anglikanske bevægelse (knyttet til "the Tory party"), som på dette tidspunkt mere interesserede sig for Den anglikanske Kirke, forstået som en national institution med privilegier og ejendom uafhængig af statens indblanding, og som blev opfattet som "high and dry". Oxfordbevægelsen talte om åndelig uafhængighed af staten, og repræsenterede en ny højkirkelighed. Doktrinen om den apostolske bispesuccession var fælles, men den religiøse atmosfære forskellig, for Oxfordbevægelsen var også påvirket af den engelske Evangeliske Bevægelse (vækkelserne) med dens følsomhed og sprog udtrykt ved religiøs bøn, digtning og tilbedelse. Trosbekendelsen opløftede til bøn og andagt, hvilket dog skulle ske i kirkerne og ikke i bedehusene. Der var tale om et opgør mod tidens rationalisme.²⁰

¹⁹ Den romersk-katolske Kirke anerkender ikke, at den anglikanske og den svenske kirke ejer apostolsk succession. Ganske vist var de første evangeliske biskopper viet af mænd med katolsk bispevielse, men vielsen havde ikke til formål at vie offerpræster, som skulle frembære messeofferet. Derfor er successionen ikke gældende. Præstevielsen forløb er også forskellig. Således giver den romersk-katolske biskop ordinanden en kalk som tegn på at kunne forrette messeofferet, mens den anglikanske biskop overrækker en bibel, som tegn på forkyndertjenesten. E. Molland, *Kristne Kirke og trossamfund*, Kbh., 1976, s. 100f., 187.

²⁰ Om Oxfordbevægelsen: "Like its predecessor the Evangelical Movement, it was more a movement of the heart than of the head"; "The Creed...roused the mind to prayer, and only through prayer and life was it known to be truth"; "Both Newman and Pusey brought into the movement a strong element of Evangelical sensibility and language"; om forskellen mellem de traditionelle højkirkelige og Oxfordbevægelsens mænd: "It was not so much a difference of doctrine. It was primarily a difference of atmosphere". Se Owen Chadwick, *The spirit of the Oxford movement: Tractarian essays*, Cambridge, 1990, s. 1ff. (citerer), 15-21, især 18f. (citerer), 38f., 41ff., 46, 52. Endv. Alec R. Vidler, *The Church in an Age of Revolution. 1789 to the present day, The Pelican History of the Church*, bd. 5, London, 1961, s. 35ff., 47, 52ff.

Grundtvig har højst sandsynligt ladet sig inspirere af denne bevægelse, som den kom til udtryk i 1830'ernes forståelse, mens bevægelsens udvikling i retning af katolicismen i 1840'erne ikke har tiltalt ham på samme måde.

Til denne udvikling mod en mere skeptisk forståelse af Oxfordbevægelsen har formentlig Nugent Wade medvirket igennem sin gode kontakt til Grundtvig. Wade var engelsk legationspræst i Helsingør 1833-39 og levende optaget af Grundtvigs tanker. Han fastholdt, at bispeembedet var baseret på den apostolske succession, og han håbede på at etablere et fællesskab med den danske kirke på det grundlag. Derimod anerkendte han ikke Oxfordbevægelsens påstand om, at sakramenternes udførelse og virkning alene var afhængig af den ordinerede præst. Dette havde han diskuteret med Oxforderne og fastholdt, at selv paven anerkendte dåb udført af en lægmand.

Wades synspunkt anvendte Grundtvig i sin artikel "De Nye Anglicaner" i *Nordisk Tidsskrift for christelig Theologi* (1842) - en anmeldelse af Newmans traktat nr. 90 (*Tract 90*)²¹, som var sendt til ham af Wade. I *Tract 90* blev De 39 Artikler tolket mere i overensstemmelse med den romersk-katolske lære²², og derfor blev denne udgivelse undsagt af en del anglikanske biskopper, idet den var uforenelig med reformationens 39 Artikler.²³

Grundtvigs holdning til bispesuccessionen startede ikke med interessen for Oxfordbevægelsen i 1830'erne, men går tilbage til perioden før. Hans syn fremkom allerede i *Theologisk Maanedsskrift* i 1827, men noget tvetydigt. Heri konstaterede han, at der hvor "den bispelige Ordination" ikke var sket ved håndspålæggelse, var der tale om "et stort Bispeavn, hvorpaa der kunde og burde raades Bod". Men det fik ham ikke til at påstå, "at Christendommen staaer og falder selv med den Betragtning af Lære-Standen, som, efter Kirke-Historiens Vidnesbyrd, er den old-christelige".²⁴

²¹ *Tracts for the Times no 90*, Oxford, 1841.

²² Det er også Grundtvigs mening: N.F.S. Grundtvig, "De Nye Anglicaner", *Nordisk Tidsskrift for christelig Theologi*, udg. af Th.W. Oldenburg og P. Chr. Kierkegaard, bd. 4, Kbh., 1842, s. 134, 141-43: "Det kunde nu ikke feile, at Oxforderne jo selv maatte føle, de trak de 39 Artikler ved Haaret" (s. 142). Jf. Helge Grell, *Grundtvig og Oxforderne. Grundtvigs møde med Oxfordbevægelsen og dets betydning for hans forfatterskab*, Århus, 1995, s. 83f. Owen Chadwick, *The spirit of the Oxford movement: Tractarian essays*, 1990, s. 45f. Læren om den apostolske succession forekommer ikke direkte i De 39 Artikler; jf. E. Molland, *Kristne Kirke og trossamfund*, 1976, s. 176.

²³ Helge Grell, *Grundtvig og Oxforderne*, 1995, s. 4ff., 10-21, 26-32; P.G. Lindhardt, "Til belysning af Grundtvigs Englands-rejse 1843", *Kirkehist. Saml.*, Kbh., 1972, s. 97-106 (indledning med litteraturhenvisninger), s. 106ff. (breve). Oversigter: Owen Chadwick, *The spirit of the Oxford movement: Tractarian essays*, 1990, s. 1-53, Alec R. Vidler, *The Church in an Age of Revolution*, 1961, s. 33-55. Endv. overvejelser i følgende: A.M. Allchin, *N.F.S. Grundtvig. An Introduction to his Life and Work*, Oxford, 1997, s. 115-26 (oversat: *Grundtvigs Kristendom. Menneskeliv og Gudstjeneste*, Århus, 2002, kap. Syv), A. Pontoppidan Thyssen, *Grundtvig og grundtvigianismen i nyt lys*, Kbh., 1983, s. 279-80. H. Toldberg, "Nugent Wade i Helsingør. En engelsk præsts møde med Grundtvig og Mynster", *Grundtvig Studier*, Kbh., 1948, s. 42ff. (de to samtaler med Mynster i febr. 1835 har alene formel karakter); "Grundtvig og Puseys Oxfordbevægelse", *Kirkehist. Saml.*, 6. rk., bd. VI, Kbh., 1949, s. 272ff. Jf. *Kirke-Leksikon for Norden*, udg. Fr. Nielsen m.fl., Kbh., 1900-29..

²⁴ "Om Christendommens Sandhed", artikelserie i *Theologisk Maanedsskrift*, Kbh., 1826-27, her bd. 7, 1826, s. 234f. Jf. N.F.S. Grundtvig, *Udvalgte Skrifter*, bd. IV, 1906, s. 611f.

På samme tidspunkt fremkom Grundtvig med sin kirkelige anskuelse (1825). I den blev menighedens fællesskab udtrykt ved Den apostolske Trosbekendelse som den sande kristendom for menigmand, ikke som skriftlig overlevering, men som den lød og hørtes ved barnedåben. Ordet i dåben skaber, hvad det nævner. I *Theologisk Maanedsskrift* 1826-28 fastslår Grundtvig, dels "den christelige Troes-Bekjendelse som Troens levende uforanderlige Grund-Begreb"²⁵, og dels siger han, at "*Troes-Bekjendelsen* ved Daaben er jo et fuldgyldigt Vidnesbyrd om, hvad alle de skal troe, der vil være Christne".²⁶ I kirkens gudstjeneste og dåbshandling lever den usynlige inderlighed i Kristi nærvær ved den Helligånd, udtrykt ved dåbspagten, som "det levende Vidnesbyrd" i menigheden hos menigmand, og som skaber væksten hos barnet, hos dem som "vil være Christne", som Grundtvig udtrykker det. Her skulle man tro, at bispernes apostolske succession i realiteten var overflødig.

Alligevel møder vi i skriftet *Frisprog* fra 1839 Grundtvigs fortsatte sympati for Den anglikanske Kirke. Det skyldes ikke mindst "Oxforderne". Han mente, at den engelske kirkes stolthed var bispeembedets apostolske succession. I kraft af den oldkirkelige "ægte Biske-Vielse" havde biskoppen myndighed til at ordinere andre biskopper. Grundtvig brugte "Oxfordernes" argumenter i polemikken mod biskop Mynster. Men der var tale om bevægelsens synspunkter i den tidlige udvikling fra 1830'erne.

Grundtvig måtte stå model til anklager om, at han havde romersk-katolske synspunkter, bl.a. p.gr.a. sin sympati for "Oxforderne", men også p.gr.a. sit dåbssyn. Han nævner f. eks. i *Nordisk Kirke-Tidende* 15. november 1840 (nr. 43) i artiklen "Mit Frisprog og 'de saarede Hjerter'", på baggrund af 131 jyske præsters adresse og afstandtagen til hans kritik af Mynsters Ritualforslag fra 1839 (jf. *Berlingske Tidende* nr. 260/ 1840), at det var for galt at fremstille hele ritualsagen, som om han ville "have [sit] eget *Papisteri* tvunget ind i *Stats-Kirken*, istedenfor Hr. Biskoppens reen bibelske, protestantiske, frisindede og til Tidens høiere Oplysning svarende Forslag".²⁷ Ligeledes i sin artikel "De Nye Anglicaner", *Nordisk Tidsskrift for christelig Theologi* fra 1842, at når det gælder hans og Jac. Chr. Lindbergs "Forhold til *Paven*" har de fået "tillagt Ordene 'Catholsk og Papistisk'".²⁸

²⁵ *Theologisk Maanedsskrift*, 1826, bd. 6, s. 147.

²⁶ *Theologisk Maanedsskrift*, 1827, bd. 8, s. 226; 1828, bd. 12, s. 33, s. 71-75. Jf. Henning Høirup, *Grundtvigs Syn paa Tro og Erkendelse*, Kbh., 1949, s. 329ff. og N.F.S. Grundtvig, "Den Christelige Børnelærdom", *Udvalgte Skrifter*, bd. IX, 1909, s. 344f., 374f., 417-48; ligeledes kap. 10-12. Endv. Kaj Thaning, *For menneskelivets skyld*, Kbh., 1971, s. 189f.

²⁷ N.F.S. Grundtvig, "Mit Frisprog og 'de saarede Hjerter'", *Udvalgte Skrifter*, bd. VIII, 1909, s. 304.

²⁸ N.F.S. Grundtvig, "De Nye Anglicaner", *Nordisk Tidsskrift for christelig Theologi*, bd. 4, 1842, s. 117ff.

Han kommenterede ikke direkte den tilsvarende kritik mod ham i Mynsters landemodetale (1840), som han muligvis har hørt eller læst.²⁹ Men når Grundtvig i artikelserien ”Kirkelige Oplysninger især for Lutherske Christne” (1-3. del), udgivet 1840-42 i *Nordisk Tidsskrift for christelig Theologi*, søgte at fremstille sit kirkesyn i 2. del fra 1840 som forskelligt fra ”Papisterne med deres *forstenede*...og Ærke-Protestanterne med deres *luftige* Kirke-Begreb”, havde han Den danske Statskirkes ledere, herunder biskop Mynster i kikkerten.³⁰ Artikelserien ligger meget på linie med Newmans *Via Media* fra 1837. Ingen ved dog rent faktisk om Grundtvig har læst Newmans arbejde. Men han læste løbende bevægelsens tidsskrift *British Critic. Quarterly Theological Review*.

Videre kritiserede Grundtvig i artiklen ”De nye Anglicaner” fra 1842 Oxfordbevægelsen for at gøre den apostolske bispesuccession til kirkens grundlæggende sakramente. Det var for Grundtvig en vildfarelse. Det drejede sig for Grundtvig mere om at være ”en *rettroende Christen*” i dåben end at ”være *rigtig ordineret*”. Dåben var overordnet ordinationen og vielsessuccessionen.³¹

Grundtvig var således ikke enig med ”Oxforderne” i indholdet af begrebet ”katolsk”, som han forstod med ordet ”almindelig”, men knyttede til forståelsen af trosreglens grundlag i dåben. Han savnede et sikkert skriftbevis for Oxfordbevægelsens kirkesyn, som var hierarkisk, og ville have et skriftbevis, der tog sit udgangspunkt både i bispeembedet og paveembedet.³²

Her nærmede Grundtvig sig Mynsters opfattelse, hvilket Grundtvig-forskeren Helge Grell ikke nævner, idet han ikke har sammenlignet Grundtvigs holdning med Mynsters landemodetale fra 1840.

Under sit Englandsophold i 1843 søgte Grundtvig forgæves en forståelse hos ”Oxforderne”. Wade havde hjulpet Grundtvig med tilrettelæggelsen af rejsen og banet vej med besøg hos de fremtrædende folk. Han havde håbet, at Grundtvigs kirkelige anskuelse kunne have vundet gehør i Oxfordbevægelsen. Snart ændredes situationen helt, da Newman og flere af hans fæller

²⁹ Grundtvig udtrykte i *Frisprog* manglende begejstring for Mynsters megen latin i hans taler til gejstligheden: ” Hr. Biskop Mynsters besynderlige Ømhed for den *Latinske Kirke-Tale*”. Se N.F.S. Grundtvig, *Udvalgte Skrifter*, bd. VIII, 1909, s. 288f.

³⁰ N.F.S. Grundtvig, ”Kirkelige Oplysninger især for Lutherske Christne”, 2. del, *Nordisk Tidsskrift for christelig Theologi*, bd. 2, Kbh., 1840, s. 171ff. eller N.F.S. Grundtvig, *Udvalgte Skrifter*, bd. VIII, 1909, s. 407ff.; hele artikelserien, 1-3. del: s. 370-457. Der er i de to udgaver ingen præcise dateringer (dag, måned) på de tre dele af artikelserien. De to første dele er fra 1840, den sidste fra 1842.

³¹ N.F.S. Grundtvig, ”De Nye Anglicaner”, *Nordisk Tidsskrift for christelig Theologi*, bd. 4, 1842, s. 121f., 135f. Helge Grell, *Grundtvig og Oxforderne*, 1995, s. 16, 97. A.M. Allchin, *N.F.S. Grundtvig. An Introduction to his Life and Work*, 1997, s. 123.

³² N.F.S. Grundtvig, ”Kirkelige Oplysninger især for Lutherske Christne”, 1. del, 1840, *Udvalgte Skrifter*, bd. VIII, 1909, s. 372. N.F.S. Grundtvig, ”De Nye Anglicaner”, *Nordisk Tidsskrift for christelig Theologi*, bd. 4, 1842, s. 127f.

konverterede til katolicismen i midten af 1840'erne (dog ikke Edward Bouverie Pusey og John Keble). Grundtvig blev forbeholden, selvom han stadig havde interesse for denne bevægelse.³³

Langt senere i tiden efter 1855 svarede Grundtvigs holdning til Mynsters i 1840:

Den saakaldte apostoliske Bispe-Vielse i uafbrudt Følge, som Højkirken bryster sig med og udleder hele sin mageløse Herlighed af, det er den tommeste af alle Indbildninger, da der i den kristelige Oldtid aldrig har været nogen Bispe-Vielse, følgelig endnu mindre en uafbrudt apostolsk Bispe-Vielse til.³⁴

I *Frisprog* fra 1839 antydes allerede denne senere udvikling, når Grundtvig indrømmer: ”Jeg har før anset det for en *Feil af Lutheranerne*, at de ikke beholdt den [apostolske succession]”. Med Mynsters bispevielsesforslag er Grundtvig imidlertid glad for, at successionen ikke er bevaret, ”nu, da Tidens Tegn forkynde, den igien vil blive saare misbrugt”.³⁵ Men trods dette - som Helge Grell fremhæver - bliver Grundtvig ved med at tro på, at der ved apostolsk succession videregives en særlig åndelig kraft og myndighed, d.v.s. at en biskops mening om f.eks. Skriften skal accepteres: ”Var saaledes Hr. Biskop Mynster ikke blot i *statskirkelig* men i *oldchristelig* Betydning min Biskop, da skulde jeg, efter min Overbeviisning, underkaste mig Meget, ieg i denne Bog har protesteret imod”.³⁶

Det er påfaldende, hvorledes Grundtvig fortsat sværmede for den apostolske bispesuccession i ritualdebatten, som i slutningen af 1830'erne var blevet ganske følelsesladet. Her greb han så til ”Oxfordernes” argumenter. Men der var hos Grundtvig ikke tale om et romersk-katolsk synspunkt.

Helge Grell drager den slutning, at Grundtvigs ønske om apostolsk succession (1827) efterhånden under indtryk af Oxfordbevægelsen (1840-42) udvikler sig til den forståelse, at bispeembedets hierarkiske form ikke kan adskilles fra dets apostolske succession, og derved slet ikke er forenelig med hans kirkelige anskuelse fra 1825. Således skulle Grundtvig efterhånden afvise ”at savne bispeembedet i dets apostolske succession i den danske kirke”.³⁷

I *Frisprog* kom den egentlige konfrontation mellem Grundtvig og Mynster, som er hovedsagen i denne indledning.³⁸ Grundtvig mente, at der i Mynsters bispevielsesforslag fra 1839 var tale om ”en

³³ Der kan også henvises til N.F.S. Grundtvigs redegørelse for ”Kirke-Striden i Engeland” i *Dansk Kirketidende*, udg. af R.Th. Fenger og C.J. Brandt, den 23. nov. Nr. 8/ 1845, Syddansk Universitetsbibliotek. Se N.F.S. Grundtvig, *Udvalgte Skrifter*, bd. IX, 1909, s. 55ff.

³⁴ ”Den Christelige Børnelærdom” (1855ff.), N.F.S. Grundtvig, *Udvalgte Skrifter*, bd. IX, 1909, s. 403-04. Endv. ”Kirke-Spejl” (1871; foredrag i 1861-63), bd. X, 1909, s. 178ff., 302ff.

³⁵ N.F.S. Grundtvig, *Udvalgte Skrifter*, bd. VIII, 1909, s. 287.

³⁶ N.F.S. Grundtvig, *Udvalgte Skrifter*, bd. VIII, 1909, s. 286.

³⁷ Helge Grell, *Grundtvig og Oxforderne*, 1995, s. 60-71 (s. 64: citat), 71ff., 78, 83f, 85-95, 124.

³⁸ N.F.S. Grundtvig, *Udvalgte Skrifter*, bd. VIII, 1909, s. 284ff.

Efterligning paa fri Haand” af ”den ægte Biske-Vielse” og derfor ”stødende” og ”aldeles utilladelig”!

Danske Lov (1683) havde givet reformationens superintendenter ”*Titel af Bisper*”, men ”Superintendenterne ... burde have frabedt sig en *Titel*”. Der var tale om en tom titel, når man tillagde sig selv ”*Biskop-Embede i Christi Kirke med dets Ret og Myndighed*”, mente Grundtvig.

Dertil kom, at hverken biskop Münter eller Johan Bugenhagen havde modtaget bispeembedet ved håndspålæggelse af en indviet biskop. Derfor var det ”*soleklart*, at *hverken* kunde Biskop *Münter* eller Johan *Bugenhagen* overantvorde noget *andet* Embede i *Christi Kirke*, eller give Nogen *anden* Ret og Myndighed i den”. Begge havde ”kun modtaget den *kirkelige Præste-Vielse*.”

Mynsters bispevielsesforslag havde ganske vist ikke forandret ”Superintendenternes Stilling til Regieringen”, men derudover gjorde det ”Krav paa en aandelig Underdanighed og særdeles Lydighed for *Christi Skyld*”. I stedet burde man beholde ”det gamle Kirkeritual” (1685) med dets bispevielsesritual. Dette omtaler imidlertid også overdragelsen (jf. ovenfor).

Det vigtige for Grundtvig var *Kirkeritualets* understregning af, at det statskirkelige bispeembede alene gav myndighed i henhold til kongen og Danske Lov (som ifølge overdragelsesformularen nu var ”forrelæst”, jf. 2-17). For ”*aandelig og kirkehistorisk*” stod Grundtvig helt ”frit”.³⁹ Det gjorde han, fordi det danske bispeembede ikke havde den ”*oldchristelige* Betydning”. Mynster var kun biskop i statskirkelig betydning. Grundtvig understregede:

Skal vore Superintendenter være lovlige *forordnede* Biskopper i *Christi Kirke*, med hvad Ret og Myndighed deraf flyder, da kan de hverken selv gøre sig dertil eller gøres dertil af den verdslige Øvrighed, men maae søge den *gamle Biske-Vielse*, hvor den er *ordenlig* og uafbrudt *forplantet*.⁴⁰

³⁹ Grundtvig skelnede mellem bispeembedets åndelige (oldkristelige) og statslige funktioner. Dette hænger sammen med hans skelnen mellem den kirkelige anskuelse og den mosaik-kristelige anskuelse. Fra 1832 skelnede Grundtvig for alvor mellem tro og anskuelse, mellem kirke og skole. Men der var ikke tale om at afsondre tro og religion fra det almindelige samfundsfællesskab, for selv i skolen/ oplysningen skildres historiens forløb som Guds Forsyns veje. Grundtvigs såkaldte mosaik-kristelige anskuelse fik stor indflydelse i *Nordens Mythologi* og *Haandbog i Verdens-Historien*. Heri forudsatte han ikke en bestemt tro af læserne, men lod det stå åbent i frihed ud fra grundsætningen: ”Menneske først og Christen saa”. Anderledes i kirkehistorien, hvor Grundtvig forudsatte, at Ny Testaments kristendom i den første apostolske menighed på jorden havde været til (jf. hans prædikener 1855-56, rettet mod Kierkegaards anklager), og nu gennem kirkehistorien fortsat var levende, og i fremtiden ganske skulle overgå apostelmenigheden i Jerusalem. Dette kristne syn ønskede Grundtvig at skildre gennem kirkehistorien (jf. *Om Kirkehistorien*, 1847, *Ledetraad giennem Christen-Folkets Historie*, 1853, *Christenhedens Syvstjerne*, 1854-55) positivt eller negativt i lyset af hans målestok: Den kirkelige anskuelse. Se Ole Vind, *Grundtvigs historiefilosofi*, Kbh., 1999, s. 236-53.

⁴⁰ N.F.S. Grundtvig, *Udvalgte Skrifter*, bd. VIII, 1909, s. 287.

Dette er rent retorisk. Grundtvig kunne aldrig for alvor have tænkt sig, at Mynster ville søge til katolsk eller anglikansk kirke for at få en ny vielse, og endnu mindre kunne det tænkes, at kongen ville tillade det.

Således kunne Grundtvig ikke direkte på dansk grund overtage Oxfordbevægelsens syn på bispevielsen med den apostolske succession, men hans sympati skinnede klart igennem, idet han brugte det engelske synspunkt for at polemisere mod Mynsters ritualforslag.

Grundtvig konkluderede, at der med Mynsters forslag slet ingen bispevielse var med en særlig åndelig myndighed. Men dermed såede han også tvivl om præsteordinationen. Var den åndelig eller blot statskirkelig? Det er ikke sikkert, at Grundtvig selv opfattede det sådan, når han i sit *Frisprog* omtalte sin egen ordination: ”Har for Resten Nogen, som endnu lever, modtaget vor *Lutherske* Præstevielse med Taknemmelighed, da var jeg iblandt dem”. Han kunne da også sige, at Mynster kun var præst ”i *Christi Kirke* ... ligesom jeg”.⁴¹ Det passer godt sammen med Mynsters opfattelse i hans landemodetale, at selv en præst kunne ordinere. Deres modsætning også i dette her spil om apostolsk succession, var nok så meget deres stadig gentagne irritation overfor hinanden.⁴²

3. Mynsters svar på landemodet i 1840

Biskoppen følte sig provokeret af Grundtvigs kritik. I hans tale ”De Ordinatione Ecclesiastica” (”Om kirkelig ordination”) fra 1840 tog han udgangspunktet i, at der kun eksisterede én ordination fælles for gejstligheden, nemlig den almindelige præsteordination.

Han var utilfreds med, at Grundtvig ville tillægge ham den opfattelse, at med bispevielsen var der tale om en særlig åndelig myndighed set i forhold til præsteordinationen, som var den eneste ordination i Den danske Statskirke. Udtrykket i Mynsters bispevielsesrituals overdragelsesformular: ”det hellige Biskoppelige Embede” havde Grundtvig overfortolket. Heri lå kun, at biskoppen har fået overdraget tilsynsmyndigheden.

Mynster tog kraftigt afstand fra Grundtvigs holdning til apostolsk succession. Men han tog nok indirekte Grundtvigs venner i Sjællands stift med i købet - og i særdeleshed magister Jac. Chr. Lindberg. Han talte til ”modstanderne”. De var ifølge Mynster ”fanatiske mennesker” som sluttede sig til ”de romersk-katolske”. Det drejede sig bl.a. om Grundtvigs trosvenner i Broderkonventet på Sydvestsjælland. Den religiøst interesserede greve, Fr. Adolph Holstein havde her kaldet en del

⁴¹ N.F.S. Grundtvig, *Udvalgte Skrifter*, bd. VIII, 1909, s. 284, 287.

⁴² J. Rasmussen, *En Brydningstid*, 2002, s. 84ff.

præster til embeder, som stod de vakte nær. Mynster kaldte denne del af stiftet for ”det hellige Land”!⁴³

Mynsters latinske landemodetale i 1840 blev holdt ved en provsteindsættelse i forbindelse med den offentlige landemodegudstjeneste på Sankt-Hans landemodet i Roskilde den 8. juli 1840. Det drejede sig om tre udnævnte provster. Gudstjenesten indledte landemodeforhandlingerne. Forløbet kan aflæses i den trykte *Acta Synodalia Selandiæ* fra 1840. Efter gudstjeneste, provsteindsættelse og tale, som var offentlig, foregik de egentlige lukkede landemodeforhandlinger under medvirken af biskop, provster og stiftamtmand. I 1840 startede forhandlingerne med oplæsning af indførte kgl. forordninger m.v., som var udgivet siden sidste landemode. Dernæst behandlede man fundatser og aktuelle sager. Mødet sluttede med den årlige gennemgang af De gejstlige Enkekasser og Det gejstlige Brandsocietet.⁴⁴ Til sidst i *Acta Synodalia Selandiæ* var Mynsters latinske landemodetale om den kirkelige ordination gengivet som et tillæg til landemodeforhandlingerne.

I talen startede Mynster polemisk. Han skelnede således ikke klart - som Grundtvig gjorde - mellem den engelske statskirke og pavekirken, og han kendte tilsyneladende intet til Oxfordbevægelsen. Mynster fremhævede, at pavekirken benægtede, at ”vi i vor kirke har en retmæssig ordination”. Han nævnte også, at i Den katolske Kirke var det kun biskopper som kunne ordinere.

Denne kritik er måske ikke direkte rettet mod Grundtvig, men det er en advarsel til ham om, at han med sin positive opfattelse af apostolsk succession sværmede for katolsk tankegang.⁴⁵ Disse ”fanatikere” vil i virkeligheden ”indføre som guddommelige dogmer noget, som der ikke er mindste spor af i de Hellige Skrifter”. Mynster tænkte bl.a. på Grundtvigs tilslutning til den oldkirkelige bispevielse og den uafbrudte apostolske håndspålæggelse (succession).

Mynster tilbageviste den apostolske succession med den ubrudte række af biskopper. Apostlene indsatte ikke biskopper på nogen anden måde end ældste. Der blev ud fra den oldkirkelige forståelse ikke skelnet mellem præst, provst og biskop med hensyn til ordinationsbeføjelser. Alle havde samme ordination. Han inddrog flere skriftsteder (Tit. 1,5-7, 1. Pet. 5,1-2 m.fl.) og kom i det hele

⁴³ Bjørn Kornerup (udg.), *J.P. Mynsters Visitatsbøger 1835-1853*, bd. 1, Kbh., 1937, s. XXXIX, LIVff.; jf. C.L.R. Mynster, *Nogle Blade af J.P. Mynsters Liv og Tid*, Kbh., 1875, s. 349 (udtrykket: ”det hellige Land”). Endv. J. Rasmussen, *J.P. Mynster*, 1999, s. 127, 142ff.

⁴⁴ *Acta Synodalia Selandiæ, Acta Synodi Johanneæ*, 1840, s. 1-36.

⁴⁵ Lige efter Grundtvigs udnævnelse til embedet i Vartov, som Mynster støttede over for en betænkelig Frederik VI, skrev Mynster følgende til provst W.Fr. Engelbreth i Lyderslev sogn (15. juni 1839): ”Vist er det, at dersom Grundtvigs ’aandelige Udviklingsproces’ ikke ender i Catholicismens Skød, da er det en af hans mange Inkonsekvenser”. Mynster frygtede både en katolsk sakramentalisme og - som emnet er her - en biskoppelig successionslære. Se Holger Fr. Rørdam, ”Breve fra J.P. Mynster til W.F. Engelbreth”, *Kirkehist. Saml.*, 4. rk., bd. IV, Kbh., 1895-97, s. 764.

taget med en lang gennemgang af Skriften, kirkefædre m.m., som mundede ud i, at den apostolske succession faktisk ikke eksisterede - hvilket Den katolske Kirke burde indrømme.

I apostolsk tid var det afgørende heller ikke håndspålæggelsen som "tegn", men forbønnen, sådan som forbilledet var givet med apostlene. Mynster støttede sig til Calvin, som han her var enig med: Guds nåde blev "nedbedt" over ordinanden, og tegnet med håndspålæggelsen var ikke afgørende og gav ikke Guds nåde.

Mynster afviste enhver tale om Helligåndens gave i forbindelse med håndspålæggelsen. Han turde ikke med "de romersk-katolske hævde, at Helligånden gives ved ordinationen". Han tog afstand fra den opfattelse, at det handlede om en "fysisk indgydelse" forstået således, at "en himmelsk kraft gennem apostlenes hænder" overføres til de ordinerede præster. Der var intet sådant "tegn".

Efter denne protestantiske teologiske udredning vendte Mynster sig til danske forhold. I følgende citat henviser han bl.a. til kritikken i Grundtvigs *Frisprog*:

Der findes imidlertid nogle, som hævder, at nok findes der i vor kirke en ordination af præster, som de kalder hellig (*sacerdotalis*), retmæssig og legitim, men der er hos os ikke det samme grundlag for bispevielsen.

Således skulle Grundtvig og andre mene, at bispeembedet skulle være en højere grad, men det var ikke tilfældet for den danske kirke vedkommende p.gr.a. den manglende apostolske succession. Mynster refererede, at de katolske biskopper var afsat med reformationen. Derfor blev det overdraget til Bugenhagen at indvie nye danske evangeliske biskopper, selvom han ikke selv var bispeviet.

Mynster henviser i sin latinske landemodetale til Martin Luthers Schmalkaldiske artikler (1537). Imidlertid stammer hans citat ikke direkte fra Luthers Schmalkaldiske artikler, selvom der er saglig overensstemmelse. Mynster fastslår med citatet, at biskop og præst ikke har forskellig grad og dermed ordination, som påstået i Den katolske Kirke:

"Da ifølge den guddommelige lov biskop og præst (*pastor*) ikke har forskellig grad, er det klart, at når en præst har udført en ordination i sin kirke, er den ifølge guddommelig lov gyldig. Ligeledes når forordnede biskopper bliver kirkens fjender eller nægter at udføre ordination, bevarer kirkerne deres ret. Thi hvor som helst kirken er, dér er retten til at forvalte evangeliet.

Derfor er det nødvendigt, at kirken bevarer retten til at kalde, udvælge og ordinere sine tjenere.”⁴⁶

Mynsters konklusion var, at præsteordinationen var den eneste ordination, fælles for præster, provster og biskopper. Når en ny biskop fik overdraget bispeembedet, betød det kun, at han fik overdraget tilsynspligten.

M.h.t. bispetitler var det kun ”latterlige folk” der ikke vidste, at ordene biskop og superintendent betød det samme, men ordet biskop passede bedre til det danske sprog.

Til sidst i sin tale brugte Mynster retorisk et ”du”. Der var tale om en provsteindsættelse, men muligvis har Mynster direkte offentligt med dette ”du” henvendt sig til Grundtvig og spurgt: ”Hvis du imidlertid tillægger denne succession så stor betydning, har vi også en sådan...i...præsternes succession”. Videre hedder det: ”Hvorfra, spørger jeg, har du det med, at kun biskopper har ret til at ordinere?” Mynster taler her om præstesuccessionen, som den egentlige succession.

Under alle omstændigheder var dette ”du” nok ikke henvendt til de indsatte provster. Disse havde ikke noget med den sag at gøre. Men man kan godt opfatte Mynsters tale som en stilfærdig påmindelse til provsterne om, at de ikke skulle tro, at de havde en finere grad end almindelige præster.

Mynsters henvendelse til Grundtvig falder godt i tråd med Mynsters latinske landemodetaler i årene 1842, 1845, 1847 og 1849 holdt ved provsteindsættelser.⁴⁷ Disse taler drejede sig om tidens kirkelige debat og teologiske positioner. Mynster havde formentlig et behov for at udtrykke sin offentlige mening om tidens kirkelige forhold i en højtidelig form ved landemodegudstjenestens provsteindsættelser.⁴⁸

⁴⁶ Mynster henviser i sin udgivne tale i en note til: ”Ed. Reichenbach. p. 352 sq.“ - her artiklens note 105. Denne sparsomme henvisning er formentlig forkert. Det må være Rechenbach: *Concordia*, udg. af Haase og Rechenbach, Leipzig, 1612. Den må være kommet i mange oplag. Mynsters citat er formentlig en redaktionel kommentar. Citatet stammer ikke direkte fra Konkordiebogen, 1580 (jf. *Svenska Kyrkans Bekännelseskriver*, 3. opl., Stockholm, 1969, s. 655ff.), og heller ikke direkte fra Luthers Schmalkaldiske Artikel ”Om præstevielse og kaldelse”, hvorfra også Konkordiebogen har valgt citater om emnet. Se Martin Luther, *Skrifter i udvalg. Troens evangelium. Ord og sakrament*, Kbh., 1994, ”de Schmalkaldiske artikler, 1537”, s. 395 (”Om præstevielse og kaldelse”), 396 (”Om Kirken”); jf. s. 376: Når en præst har udført en ordination i sin kirke, er den gyldig, og det ud fra hvad ”de gamle eksempler fra kirken og fædre lærer os”, og det er i øvrigt sådan, at det kan Den katolske Kirke ikke forhindre, for det er i overensstemmelse med Den katolske Kirkes ”ret”: ”deres ret siger, at de, som endda er ordineret af kættere skal gælde for at være ordinerede og fortsat være det”. Præsten kunne således udføre denne ordination, fordi præst og biskop ikke havde forskellig grad.

⁴⁷ Alene Mynsters latinske taler fra 1840, 1842 og 1845 er trykt i *Acta Synodalia Selandia. Acta Synodi Johanneæ*. Her er gennemgået årene fra 1838-1849. Disse taler er også udgivet i J.P. Mynster, *Blandede Skrifter*, bd. 6, 1852ff., s. 492ff., 511ff., 523ff.

⁴⁸ Tilsvarende på Sankt-Hans landemodet i Roskilde den 2. juli 1845 kritiserede Mynster i sin latinske tale ”De præsentii ecclesiae nostrae conditione” ved gudstjenestens provsteindsættelse tidens kirkesynodetanke, som var fremført fra liberal side, bl.a. af prof. H.N. Clausen. Se J.P. Mynster, *Blandede Skrifter*, bd. 6, 1852ff., s. 523ff. Endv. trykt i *Acta*

Mynsters konklusion til de forsamlede præster og provster på landemodet var ganske klar. Det nyttede ikke med en ”en fejltagtig iver efter at efterligne den fordærvede romerske Kirke”. Mynster fastholdt, at den danske evangelisk-lutherske kirke både har én lovmæssig ordination og en retmæssig biskoppelig titel.

Bispeembedet opgave var at føre et tilsyn med forkyndelse og sakramenteforvaltning samt ordinere præster, men der var kun tale om én grad, som indbefattede præster, provster og bisper, og som ud fra Guds ord og kirkens bønner fulgte i apostlenes spor:

Der er i kirken nemlig én grad (*ordo*) af lærere og præster, og vi, som også får til opgave at føre tilsyn, trækker os ikke tilbage fra den grad. Vi underviser stadig, og det er os stadig tilladt at forvalte sakramenterne, og selv om der ikke er tildelt os en bestemt hjord, er vi dog ved evangeliets lænke forbundet med alle hjerne i vort kald.

Han fastslog, at biskoppen stadig var præst.

Mynster forsvarede sit bispevielsesforslag i ritualforslaget fra 1839. Det var således sømmeligt, at når nogen fik et højere embede – provst eller biskop – at det så blev ledsaget af et ritual. Det var alene ”helligt og højtideligt” og det understregede biskoppens opgaver, sluttede Mynster.

Det er væsentligt at fastslå, at landemodetalen viser, at Mynster ikke kan betegnes som højkirkelig i sit embedssyn, når det tages i den sakramentale betydning. Han forstod sig selv som præst i Kristi kirke.⁴⁹

Grundtvig kan have været til stede ved landemodegudstjenesten i juli 1840, hvor Mynster holdt sin latinske tale. Under alle omstændigheder blev *Acta Synodalia Selandiæ* 1840 trykt og udgivet. Derfor er der grund til at formode at talen i skriftlig form kom til Grundtvigs kendskab, ligesom den blev læst af gejstligheden i Sjællands stift.

Grundtvigs interesse for Den anglikanske Kirkes Oxfordbevægelse med dens krav om den apostolske traditions bispesuccession og Mynsters protestantiske udgangspunkt i sin landemodetale 1840 giver anledning til følgende overvejelser:

I protestantisk sammenhæng må den apostolske bispesuccession underordne sig Ordets forkyndertjeneste. Der er tale om, at den apostolske forkyndelse, dåben og nadveren udgør en efterfølgelse i tjenesten, som vielsesuccessionen må underordne sig. Dertil kommer, at der i

Synodalia Selandiæ. Acta Synodi Johanneæ, habitæ die 2do Julii 1845, som tillæg. Mynsters tale blev oversat af sognepræst K.E. Møhl, Ølstykke, og trykt i *Dansk Kirketidende*, nr. 2, 1845 (udgivet af R.Th. Fenger, C.J. Brandt), bd. I, nr. 1-52, 1845-46, sp. 17-27. Se endv. J. Rasmussen, *J.P. Mynster*, 1999, s. 195; jf. s. 186-97.

⁴⁹ Det samme synspunkt er fremført i J. Rasmussen, *J.P. Mynster*, 1999, s. 241.

protestantisk sammenhæng ikke gøres forskel i grader ved Ordets tjeneste, hverken på biskop eller præst, for alle har del i Ordets tjeneste og i en fælles ubrudt vielsessuccession.

Anderledes forholder det sig med den højkirkelige tradition i Den anglikanske Kirke. Her betones en væsentlig forskel mellem præste- og bispeembedet, hvor det hævdes, at kun bispeembedet besidder en ubrudt vielsessuccession tilbage til apostlene. Apostolsk succession forstås som et kendetegn på at tilhøre den sande katolske (almindelige) kirke tilbage til oldkirkens dage, men opfattes ikke som nogen hierarkisk retslig autoritet som hos Den romersk-katolske Kirke. Den anglikanske Kirkes Oxfordbevægelse i 1830'erne, som havde elementer fra den højkirkelige bevægelse (bispesynet), men alligevel var selvstændig, repræsenterer en udvikling, som efterhånden nærmer sig en romersk-katolsk forståelse, bl.a. fordi bevægelsen blev presset dertil ved de anglikanske biskoppers afvisning.

Grundtvig har inden da sagt helt fra, selvom han klart teologisk interesserer sig for apostolsk succession. Dette udgangspunkt bruges i hans polemik mod Mynster i 1830'ernes ritualsag, hvor der stod meget på spil for dem begge. Grundtvig må i en periode af sit liv siges at have været inspireret af et højkirkeligt syn på bispeembedet.

Under alle omstændigheder understreger biskop Mynster, at det er uforeneligt med luthersk opfattelse at tillægge bispeembedet en særlig karakter i sammenligning med præsteembedet. Dermed forskubbes embedssynet i hierarkisk retning. Skrifteologer som prof. H.N. Clausen og biskop Mynster vogtede nidkært over, at kirken ikke blev defineret på anden vis end ved Ordets herredømme.

I Den romersk-katolske Kirke opstilles en anden autoritet uafhængig af Ordets tjeneste, som dog samtidig bliver garant for Ordets tjeneste. Her er det ikke nok med den højkirkelige anglikanske forståelse af bispesuccession som grundlag for kirkens forkyndelsestjeneste, men her drejer det sig i sin konsekvente form om den romersk-katolske lære vedrørende pavens ufejlbarlighed og hierarkiske ledelse.⁵⁰

Tidens skarpe front mod katolicismen udtrykkes allerede i Clausens værk om katolicismen og protestantismen (1825), selvom der skelnes mellem anglikanismens aristokratiske bispekirke og katolicismens pavekirke. I begge tilfælde er der dog tale om et ”*Hierarchie*”. Embedssynet forskubbes i hierarkisk retning.⁵¹

⁵⁰ Jf. Regin Prenter, *Skabelse og Genløsning. Dogmatik*, Kbh., 2. udg., 7. oplag, 1978, s. 577-80.

⁵¹ Clausen har ikke rigtig givet plads for en skildring af Den anglikanske Kirkes apostolske succession. Se H.N. Clausen, *Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus*, Kbh., 1825, s. 43ff., 61ff., 208ff., 211ff., 243f., 249f.

Skriftteologernes forståelse kan ses ud fra Clausens værk, hvor der tales om, at den katolske kirkeforståelse bygger på det åndelige slægtskab med Kristus, der sker ved ”den uafbrudte Succession af Kirkens gudbeskikkede Styrere”. Her er nuancerne mellem den engelske middelvej og det katolske ”*Monarchie*” tilsyneladende svære at få øje på for skriftteologerne.⁵²

II. Oversættelse (Anne Riising)

1. Kommentarer til oversættelsen

Mynsters landemodetale, ”De Ordinatione Ecclesiastica”, 1840, blev først trykt i *Acta Synodalia Selandiæ, Acta Synodi Johanneæ*, habitæ die 8 vo Julii, 1840 som tillæg. Dernæst udgivet i Mynsters *Blandede Skrifter*, som udkom i 1852 og de følgende år. De to udgaver er identiske bortset fra, at i landemodeakten har teksten en undertitel: Holdt i Roskilde d. 8de Julii 1840.

Oversættelsen er søgt gjort nogenlunde ordret, men der var et problem med ordet *ordo*, som alt efter sammenhængen kan betyde rang, stand, grad. Ordet ”grad” blev valgt p.gr.a. det kirkelige sammenhæng. Ordet rang og stand har et mere verdsligt indhold. Et andet problem var, at når Mynster omtaler *ordinatio nostra* kan det – efter sammenhængen – betyde hans egen bispevielse eller en præsteordination.

Mynster har tilføjet noter ved trykningen af sin landemodetale. De latinske noter er oversat, men ellers gengivet som de er trykt. Kun i en note er et engelsk citat bevaret. Det tjener til at vise Mynsters engelsk-kundskaber. Af praktiske grunde er de latinske navne blevet fordansket på de bibelske bøger (f. eks. *Numeri* oversættes til 4. Mosebog).

Begge udgaver af landemodetalen bruger ordet *superattendent* i henvisningen til *Kirkeordinansen*. I *Kirkeordinansens* latinske tekst *Ordinatio Ecclesiastica Regnorum Daniæ et Norwegiæ, 1537* bruges både *superattendent* og *superintendent*, mens den danske udgave (1537/1539) alene bruger *superintendent*.⁵³ Det er også anvendt her.

Mynsters latinske sprog er noget ujævnt, nogle steder meget enkelt grammatisk, andre steder mere snørklet. Formodentlig har det oprindelige manuskript været skrevet i et letforståeligt talesprog, og til trykning er det så blevet poleret til skriftsprog og forsynet med mange citater og

⁵² H.N. Clausen, *Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning*, 1825, s. 194, 208-10, 215.

⁵³ Martin Schwarz Lausten, *Kirkeordinansen 1537/39*. Tekstudgave med indledning og noter, Kbh., 1989, f.eks. s. 87, 129, 218.

noter, så det er forvandlet til læsestof. Andre landemodetaler, f.eks. den Mynster holdt ved provsteindsættelse i 1842 er holdt i et meget lettere talesprog og har ikke en eneste note.⁵⁴

I teksten henvises direkte til Skriften og nogle af kirkefædrene, desuden til Luther og Calvin og som en tredje selvfølgelig autoritet til Gerhard, d.e. Johann G. (1582-1632) og hans dogmatiske værk *Loci communes theologici*. Derimod finder Mynster det nødvendigt at præsentere den berømte jurist Böhmer (Justus Henning. 1674-1749) og hans værk om protestantisk kirkeret. De forskellige værker, der nævnes i noterne, er i teksten samlet til ”mange lærde mænd”. Men – måske - har Mynster nogle henvisninger på anden hånd, som hvor han i note 56 henviser til Tertullians skrift om kyskhed. Det forekommer ikke så nærliggende at søge oplysninger om ordination netop der?

Han forsvarer brugen af bispetitlen med, at det er almindeligt sprogbrug og med, at ”det vi er vant til at læse i den Hellige Skrift.” Det må sigte på den græske tekst. Han citerer mange skriftsteder fra NT, hvor ordet biskop forekommer, men i Frederik VI's Bibel findes det kun 2 steder, i 1.Tim. 3,1 og Tit. 1,7.

2. Om kirkelig ordination.

Landemodetale holdt i Roskilde d. 8de Julii 1840

Gode højærværdige brødre. Før vi efter en offentlig prædiken trækker os tilbage til vort lukkede rum for at behandle vore anliggender, bliver vi lidt endnu på dette hellige sted. Thi iblandt os er der tre nye kolleger, som er kommet hertil, ikke af egen drift eller hidkaldt af os, men ved lovlige kaldelse af den allernådigste konge besidder de nu provsteembedet og kan med rette indtage deres sæde blandt os.

Det er skik højtideligt at indføre dem, som for første gang pryder vor forsamling, og hvis de ikke tidligere har haft et sådant embede andetsteds, skal de sværge på at varetage det trofast og nidkært. Vi vil alle i denne anledning bede Gud om, at Han med Sin Ånd vil hjælpe dem, som Han har forfremmet til denne kirkelige grad, og krone deres indsats med held.

Denne indsættelse er imidlertid helt forskellig fra den indvielse, som vi plejer at kalde ordination, uden hvilken ingen kan få adgang til det hellige embede. Det er nemlig overdraget kirken at den, som skal virke i præsteembede, belære folket og forvalte sakramenterne, skal – selv om han er lovligt kaldet – i kirkens navn eksamineres, om han i lærdom og levned er værdig til at få sådanne beføjelser. Heller ikke kan han overtage embedet, før han – godkendt ved eksamen – er offentligt indviet i kirken.

⁵⁴ Mynsters latinske tale fra 1842 i *Acta Synodalia Selandiæ. Acta Synodi Johanneæ*. Den er også udgivet i J.P. Mynster, *Blandede Skrifter*, bd. 6, 1852ff., s. 511ff.

I denne sag har vi også om ikke en befaling, så et eksempel fra apostlene, som med bøn og højtidelig håndspåleggelse indsatte kirkernes lærere og Ældste (*presbyteros*). Det forholder sig anderledes med provster og biskopper, hvem de end er. De har nemlig allerede retmæssigt fået det kirkelige embede overdraget; derfor er der ikke behov for nogen ny ordination, for at de kan fungere i deres embeder, selv om det er passende at de, som det er foreskrevet i vore love, ved et helligt ritual stiger op til en højere grad.

Skønt vore teologer har allerede længe været enige om det, er der alligevel i den senere tid fremstået nogle fanatiske mennesker, som vil forstyrre og omvælte alt og endog slutter sig til de romersk-katolske, som benægter, at vi i vor kirke har en retmæssig ordination. Det er med rette, de kaldes fanatikere, for – som vor kirkes berømteste og lærdeste teolog siger – det er de lærdes enstemmige vurdering at kalde dem sådan, der uden noget bevis vil indføre som guddommelige dogmer noget, som der ikke er mindste spor af i de Hellige Skrifter.⁵⁵ Skønt de hundrede gange er blevet modbevist, holder de stædigt fast ved det, de hævder, så vi har ikke noget imod at gentage det samme og bringe det til ny overvejelse. Derfor, mine skarpsindige tilhørere, vil jeg ved denne lejlighed ikke undlade at sige lidt derom. Jeg tilstår, at jeg ikke har noget nyt at fremsætte, men blot gentager det, som allerede tilstrækkeligt er udtalt af lærde mænd om dette emne, men jeg vil forsøge kort at genkalde det for tilhørernes erindring.

Ordination kommer af ordet *ordo*, med hvilket ord kirkelige personer benævnes allerede hos Tertullian, som skelner mellem *ordo* og *plebs* (folket)⁵⁶ Hos romerne stod i byerne decurionernes rangklasse (*ordo*) i modsætning til folket, og skønt der i Rom undertiden tales om plebejernes rangklasse (*ordo*), blev både senatorer og riddere adskilt fra folket ved betegnelsen begge rangklasser (*uterque ordo*). Jo mere klerkene i kirken i tidens løb kom til at stå foran lægfolket, jo hyppigere blev betegnelsen *ordo* tildelt dem. Da der i kirken fandtes forskellige embeder, og man kunne stige fra en lavere grad til en højere, begyndte man at tale om flere grader (*ordines*), ikke blot om én.

At blive ordineret er at modtage grader (*ordines*). Dette ord brugte romerne, ikke om præster, men om embedsmænd og andre, som fik et offentligt hverv.⁵⁷ Men i kirken brugtes ordet ordination om det højtidelige ritual, hvorved nogen får den kirkelige grad (*ordinem ecclesiasticum*).

Oprindelsen til dette ritual må søges i de ældste tider. Vi finder, at når patriarkerne velsignede deres børn, lagde de hænderne på dem, og hvad der fortælles om Josvas indvielse, nærmer sig mere

⁵⁵ Gerhardi loci theol. Ed. Cotta. XII. 217.

⁵⁶ Tertullian. De exhortatione castitatis. C. 7.

⁵⁷ Cfr. Ernesti ad Sueton. Vesp. C. 23.

ordinationen.⁵⁸ Da Moses ville overdrage ham sit embede, lagde han efter Guds befaling hænderne på ham, gav ham i folkets nærværelse [Guds] befalinger og overgav ham noget af sin herlighed.⁵⁹ Derfor siges det senere, at Josva var blevet opfyldt af visdommens ånd, fordi Moses havde lagt hænderne på ham.⁶⁰ Det er ikke helt forkert, når rabbinerne hævder, at de 70 Ældste, som Moses på Guds befaling indsatte som forstandere for folket, blev indviet på samme måde.⁶¹ Derfra fik også jøderne denne måde at indvie præster ved håndspålæggelse. Ved dette ritual fik de embedet at lære, svare offentligt og at dømme. Fra jøderne overgik dette ritual til de kristne.

Det vides ganske vist ikke, at Kristus ordinerede sine apostle. Vi læser dog Joh. 20,22, at Herren efter opstandelsen stod blandt apostlene, åndede på dem og sagde: Modtag Helligånden. Denne handling kunne anses for en slags ordination, men det er ikke overleveret, at ordinations-ritualet, nemlig håndspålæggelsen, faktisk fandt sted. Imidlertid kan ingen benægte, at der allerede i apostlenes tid blev ordineret Ældste i kirkerne. Dog må det tages i betragtning, at ritualet med håndspålæggelse ikke kun blev brugt i denne ene sammenhæng. Man bragte børn til Herren, for at Han skulle lægge hænderne på dem,⁶² og Han befalede disciplene, at de skulle lægge hænderne på syge, med løfte om at de skulle blive raske.⁶³ Således blev Ananias sendt til Saulus, som senere blev Paulus, for at lægge hænderne på ham og give ham synet igen.⁶⁴ Vi læser, at apostlene lagde hænderne på folk, før de blev døbt, for at de derved kunne modtage Helligånden.⁶⁵ Uden tvivl plejede apostlene ved en sådan højtidelig lejlighed at bruge bønner og håndspålæggelse. Da nemlig 7 diakoner blev udpeget til at fordele almisser, lagde apostlene efter bøn hænderne på dem.⁶⁶ Da Paulus og Barnabas blev udvalgt til at skulle forlade Antiochia for at forkynde i andre lande, bad disciplene en bøn, lagde hænderne på dem og sendte dem så af sted.⁶⁷

Denne handling var heller ikke en ordination, thi disse udmærkede mænd havde allerede i forvejen et prædike-embede, og ved dette nye ritual fik de ingen nye beføjelser. Dog blev det derved erklæret, at de påtog sig denne mission med kirkens autoritet, og at de dermed blev anbefalet til Gud og mennesker. Denne indvielse angik kun denne særlige opgave, som de nu blev udsendt til,

⁵⁸ 1. Mos. 48, 13,14.

⁵⁹ 4. Mos. 27,18 sq.

⁶⁰ 5. Mos. 34,9.

⁶¹ 4. Mos. 11,16 sqq.

⁶² Math. 19,13.

⁶³ Mark. 16,18.

⁶⁴ Ap.G. 9,12.

⁶⁵ Ap.G. 8,17.

⁶⁶ Ap.G. 6.6.

⁶⁷ Ap.G. 13,6.

og der synes ikke at være noget til hinder for, at den samme indvielse kunne gentages ved en anden lejlighed.

Men som tiden gik og de kristnes antal voksede, blev det nødvendigt at give kirkelige anliggender en bestemt orden. Tydeligt nok tilpassede man den kristne menighed efter de jødiske synagogers skikke. Ligesom disse havde deres Ældste, som ledede forsamlingen og varetog læreembedet, blev der også i menighederne indsat nogle, der ligesom hos jøderne blev kaldt Ældste. Hidtil måtte alle, der blev inspireret til at tale i kirken til fælles opbyggelse, fortælle hvad der var blevet åbenbaret dem. Men ofte forstummede den profetiske gave, eller de havde intet fornuftigt eller rigtigt at sige og trængte sig ind på andre, snarere opflammet af forfængelighed end af Ånden. Derfor blev bestemte mænd udpeget til i det hele at varetage kirkens tarv og med myndighed og lærdom lede forsamlingerne. Vi finder altså, at apostlene selv drog omsorg for, at alle menigheder valgte Ældste⁶⁸, velegnede mænd med de til embedet nødvendige gaver. Efter deres embede blev de også kaldt lærere og hyrder.⁶⁹

Skønt der ikke fortælles noget om det, kan man tillade sig at gætte på, at de Ældste ved et eller andet højtideligt ritual blev indsat i deres embede i de kristne menigheder. Men der findes ubetvivleligt visse sikre vidnesbyrd. Da Paulus formaner Timotheus til ikke alt for hastigt at lægge hænderne på nogen og til ikke at komme sammen med fremmede syndere,⁷⁰ kan dette næppe gælde andet end indvielse af Ældste. Hvis disse fejler, er den, som så letsindigt har indsat dem, også skyldig.

Hvad angår Timotheus selv, opfordrer apostlen ham til ikke at forsømme den gave, han fik ved profeti og ved en Ældste's håndspålæggelse,⁷¹ og til at bruge den Guds gave, han fik ved apostlens håndspålæggelse.⁷² Hvis ikke vi tager helt fejl, tales der begge steder om den samme handling, så at ved Timotheus' indvielse lagde Paulus sammen med en Ældste hænderne på ham. Når han siger, at de himmelske gaver er givet ham "gennem profeti", skal det utvivlsomt forstås på samme måde, som hvad der siges om Paulus og Barnabas: At Helligånden har sagt: Giv Mig disse mænd til den gerning, Jeg har kaldet dem til.⁷³

⁶⁸ Ap.G.14,23. Tit. 1,5.

⁶⁹ 1.Kor. 12,28. Ef. 4,11. I disse første tider var der ingen forskel mellem Ældste, som var lærere, og de som administrerede, bortset fra at nogle var bedre til at lære, andre til at administrere.

⁷⁰ 1. Tim. 5,22.

⁷¹ 1. Tim. 4,14.

⁷² 2. Tim. 1,6.

⁷³ Ap.G. 13,2.

Helligånden talte gennem profeternes mund eller gennem guddommeligt inspirerede mennesker. Mon ikke samme profetier blev udtalt forud for Timotheus' indvielse ⁷⁴ og var med i den. Det ene sted siger han, at nåden blev givet gennem profeti, det andet sted, at det skete ved håndspålæggelse, men han taler om den samme ting, nemlig indvielsen.

Særdeles rammende siger Calvin: ”Hver gang der ordineres præster, bliver de med hele kirkens bøn anbefalet til Gud, og på denne måde bliver Guds nåde nedbedt over dem, men den gives ikke i kraft af noget tegn. At tegnet anvendes er ikke overflødigt eller unyttigt, og tegnet er ikke et falsk tegn på den nåde, som de modtog af Guds egen hånd. Han tilføjer, at Paulus accepterer, at tegnet for sagen eller handlingen betyder, at Timotheus blev belært af nåden, da han blev givet til Gud som tjener”⁷⁵.

Skønt vi samtykker i dette, tror vi dog ikke, at der så at sige sker nogen fysisk indgydelse, så at en himmelsk kraft gennem apostlenes hænder overføres til de ordinerede Ældste. Men vi ved, at apostlene var opfyldt af guddommelige gaver og kræfter, så de helt igennem kunne vurdere sindelaget hos de mænd, de udpegede. Deres bønner havde også langt større kraft, end vi med rette kan tilskrive vore egne. Hvis du derfor ser noget mirakuløst i apostlenes ordination, vil vi ikke afvise det. Men nu er de mirakuløse gaver for længst forsvundet. Vi tør slet ikke med de romersk-katolske hævde, at Helligånden gives ved ordinationen.⁷⁶ Vi tilslutter os hellere en udtalelse af Ambrosius eller snarere Hilarius Diaconus, at apostlens udsagn slet ikke passer med den ordination, der nu bruges i kirken.⁷⁷ Ikke desto mindre er det åbenlyst, at vi ved at ordinere præster og lærere i kirkerne følger i apostlenes fodspor. Og da dette hellige ritual gennem århundreder er gået fra generation til generation, afleder vi vor ordination fra apostlenes ved lovlig og rettelig efterfølgelse. (*successio*).

Der findes imidlertid nogle, som hævder, at nok findes der i vor kirke en ordination af præster, som de kalder hellig (*sacerdotalis*), retmæssig og legitim, men at der hos os ikke er det samme grundlag for bispevielsen. I reformationstiden blev alle katolske biskopper afsat fra deres embeder. Der var ingen tilbage, som kunne indvi nye biskopper. Disse blev indsat af Bugenhagen, og da han ikke var bispeviet, kunne han ikke give andre, hvad han selv ikke havde.

De påstår altså, at vi har tilranet os titlen biskop, og at vi hellere skulle være tilfredse med titlen superintendent, som også i den første tid efter reformationen i flere protestantiske lande blev brugt

⁷⁴ Tit. 1,18.

⁷⁵ Calvini Com. in 2. Tim. 1,6.

⁷⁶ Conc. Trid. Sess. 23. can.4.

⁷⁷ Comm. In Eph. 4,11 in Opp. Ambrosii. Paris 1631. III. 504.

om dem, der var kirkernes ledere. Kære brødre, vi ønsker ikke på nogen måde at overskride de grænser, der er sat os, men den titel, vi nu hilses med, er os lovligt givet, og vi ville ikke undvære den.

Der er latterlige folk som ikke ved, at ordet superintendent betyder det samme som ordet biskop, επισκοπουντες, det vil sige tilsynsførende, og derfra stammer titlen biskop, siger Hieronymus⁷⁸. Og Augustin siger: Bispedømmet er betegnelsen på en opgave, ikke en æresgrad; det er græsk, og derfra kommer ordet, at den som er foresat, fører tilsyn med sine undergivne og drager omsorg for dem, επι nemlig over, σκοποζ er hensigten. Altså, επισκοπειν kan vi, om vi vil, på latin sige føre tilsyn, så han indser, at den som elsker at være foresat, men ikke er til gavn, er ikke biskop.⁷⁹ Biskop adskiller sig ikke fra superintendent bortset fra at den samme ting benævnes med to ord. Da de katolske biskopper med urette havde tilrevet sig dette navn, foretrak reformatorerne et andet for at minde om, at biskopperne ikke burde bruge verdslig magt, men var indsat til at drage omsorg for kirkerne. I kirkeordinansen brugte kong Christian III ordet superintendent, men i praksis blev betegnelsen biskop stadig brugt, hvilket også gentages i Christian Vs Danske Lov.⁸⁰ Da der i denne lovs 2. bog kapitel 17 tales om ”superintendenterne, som er kirkernes sande biskopper” tilkendegiver disse ord, at vore kirker har sande biskopper, nemlig dem der varetager tilsynsembedet. Og det antyder, at den romerske kirke mangler sådanne.⁸¹ På linie med dette hævder den berømte jurist Böhmer, at vore superintendenter sammenlignet med oldkirkens biskopper med større ret kan kaldes biskopper end de, som blandt ypperstepræster (*pontificios*) bærer denne titel. De er ikke kirkens tjenere men – i modstrid med Kristi lære og befaling – verdslige herrer. Det passer ikke blot i sagen, men også i selve navnet, thi superintendenterne er intet andet end biskopper.⁸² Hvor der ikke er nogen fare for misbrug, må man hellere afskaffe en betegnelse, som altid lyder lidt fremmed og ikke let kan tilpasses dagligt sprog, og i stedet for beholde det, vi er vant til at læse i den Hellige Skrift, og som allerede længe har været som medfødt sprogbrug.

Vor kirkes modstandere bliver ved, og skønt de er nødt til at indrømme os titlen, søger de at berøve os den legitime vielse. De, som nu kæmper under andre faner end Luthers, hævder at vor kirke mangler en ubrudt række biskopper, og da denne rækkefølge blev brudt ved reformationen, benægter de, at vi kan udlede vor bispevielse fra apostlene. At denne beskyldning er af ringe

⁷⁸ Ep. 85. in Opp. Francof. ad M. 1684. II. 220.

⁷⁹ De civitate Dei I. 19. c. 19.

⁸⁰ D.L. 2-15-13.

⁸¹ Cfr. Hedegaard, den danske Kirkeret II. 845.

⁸² Jus eccl. Protestantium. Ed. 4. I. 778sq.

betydning, selv om den skulle bygge på sande grunde, er klart for alle, som ved ceremonierne er blevet opfyldt af den protestantiske eller rettere den kristne lære. Thi som vore teologer klart siger: Kirken kaldes apostolsk ikke på grund af en fortsat rækkefølge fra apostlene, men på grund af den apostolske lære.⁸³

Det er langt fra, at pavestolen, som har været rystet af skismaer, ofte besat af kætterske og illegitime paver, kan fremvise en sikker, retmæssig og ubrudt succession af biskopper. Det er klart nok påvist af adskillige.⁸⁴

For at gentage vil vi først erindre om, hvad der var fastslået af alle lærde mænd, deriblandt også nogle vise doktorer fra Den romersk-katolske Kirke: At i den apostolske kirke var der ingen forskel mellem Ældste og biskopper. Hvad der fremgår af den Hellige Skrifs lysende vidnesbyrd vil vi føre Hieronymus som vidne på. Han har omhyggeligt samlet og fortolket de pågældende steder.

Ud fra brevet til Titus (1,5) hvor apostlen indprenter ham at der skal indsættes *Ældste* i hver by, og tilføjer (v.7), hvordan *biskoppen* skal være, beviser Hieronymus, at Ældste var det samme som biskop. Denne påstand bekræfter han ud fra brevet til Filippenserne. Her (1,1) hilses alle de hellige samt biskopper og diakoner uden at der siges noget om Ældste. Da der i den samme by ikke kunne være flere biskopper i den snævrere betydning, som begrebet fik senere, er det klart, at apostlen taler om biskopper og Ældste i flæng.

Dette bestyrkes af et andet vidnesbyrd. I Apostlenes Gerninger (20,17) fortælles, at da Paulus var kommet til Milet, tilkaldte han *de Ældste* fra Efesus, og senere (v.28) talte han således til dem: Tag vare på jer selv og den hjord, som Helligånden har indsat jer til *biskopper* for, så at I kan vogte Herrens hjord. Og her, tilføjer Hieronymus, læg mærke til, hvorledes han først tilkalder byen Efesus' Ældste og siden kalder dem biskopper.⁸⁵

Han citerer også Peter, som i sit første brev (5,1-2) selv som Ældste formaner de Ældste til at vogte Kristi får, *ἐπισκοποῦντεζ*, som tilsynsførende. Han bemærker, at også Johannes (2. Joh. v.5 – 3. Joh. v.1) kalder sig selv Ældste.⁸⁶ Et andet sted bekræfter han igen, at biskopper og Ældste var det samme, fordi den ene betegnelse gik på værdighed, den anden på alderen. Næsten de samme argumenter bruger Theodoretus til at bevise, at Ældste blev kaldt biskopper, og at de på den tid havde begge betegnelser.⁸⁷ I de apostolske fædres skrifter veksler betegnelserne ofte, således hos Irenæus som, da han indprenter lydighed mod *de Ældste*, bekræfter at de som *biskoppelige*

⁸³ Gerhardsi loci teol. xi. 291.

⁸⁴ Vid. Gerhardsi l.c. pag. 303 sqq.

⁸⁵ Comm. In ep. ad Tit. Opp. IX 197.

⁸⁶ Ep. 85. Opp. II. 220.

⁸⁷ Ep. 83. p. 215- Fil. 1,1. Opp. Ed. Noesselt III 445 og flere steder.

efterfølgere har fået sandhedens nådegave.⁸⁸ I brevet til Victor, biskoppen i Rom, kalder han dennes forgængere for Ældste.⁸⁹

Det står altså fast, at de som efter jødisk skik kaldtes Ældste eller de ældre (*seniores*), fik betegnelsen biskopper eller tilsynsførende med et græsk ord, som lød bedre. Vi vil dog ikke nægte, at allerede i det første århundrede havde en enkelt blandt de Ældstes forsamling fået større myndighed end de andre, og lidt efter lidt blev titlen biskop givet ham som den mest fremtrædende. Hvis ikke jeg tager fejl, forekommer de første spor i Johannes' Åbenbaring. De som her kaldes kirkernes engle⁹⁰ kan ikke være himmelske ånder. De repræsenterer heller ikke kirkerne tilsammen, for 1,20 omtales de som adskilt fra kirkerne.⁹¹ De var uden tvivl foresatte for de Ældstes forsamling, og erfaringen har klart lært, at de havde hver sit embede (*presbyterium*), så alt kunne ordnes på rette måde.⁹² Dette forsæde blev måske undertiden givet til den, der stod højest i fødsel, eller til en der udmærkede sig frem for andre i lærdom og levned. Ydermere blev det for eksempel i Jerusalems kirke overdraget til Herrens broder Jacob med tilnavnet Den Retfærdige.⁹³ Eller måske de Ældste valgte en af deres egen forsamling, hvilket skete i Ægypten allerede i de første tider, bevidner Hieronymus.⁹⁴

Der kan ikke på dette sted disputeres nærmere om bispeembedets oprindelse. Vi vil blot fastslå, at den apostolske tid ikke kendte til sådanne biskopper, som forekommer i senere tider. Skønt vi indrømmer, at de omtalte steder i Åbenbaringen tyder på, at de Ældste havde en foresat, var denne foresatte eller biskop, med hvilken titel han ikke straks blev tiltalt, kun en af de Ældste. Han steg ikke op i en højere grad, men forblev i den samme som *primus inter pares* og behøvede ingen ny ordination. Den før omtalte Hilarius Diaconus tilføjer i det fjerde århundrede, at biskop og Ældste havde en og samme ordination. Hver af dem, siger han, er præst (*sacerdos*), men biskoppen er den første (*primus*), da enhver biskop er en Ældste, men ikke enhver Ældste er biskop. Biskop er den, som har forrangen blandt de Ældste.⁹⁵ Forfatteren af de spørgsmål om det Nye og Gamle

⁸⁸ Adv. Haer. I. 4. c. 43. cfr. I. 2. c. 2 og 3.

⁸⁹ ap. Eusebium H. E. I. 5. c. 24.

⁹⁰ cap. 2 og 3.

⁹¹ Rothe Anfänge der christl. Kirche I. 423ff. Vi kan ikke tilslutte os denne forfatters mening, at disse foresatte ikke fandtes andre steder end i skribentens tanker. Med Lightfoot og Vitringa (de Synagoga vetere. Ed. 2. p. 910sq) anser vi det for sandsynligt, at betegnelsen stammer fra de udvalgte mænd, som den jødiske synagoge havde.

⁹² Hvad Rothe (I. c. p. 240) og Neander (Geschichte d. Pflanzung d. christl. Kirche I. 180) indvender mod dette, er, hvis ikke jeg tager fejl, modbevist af de anførte steder fra Åbenbaringen.

⁹³ Rothe p. 264 sqq.

⁹⁴ Ep. 85. p. 221

⁹⁵ Comm. in 1 Tim. 3,10. in Opp. Ambrosii III. 577.

Testamente, som fejlagtigt er tillagt Augustin, er måske den samme Hilarius. Han spørger: Hvad andet er en biskop end den første Ældste, det vil sige den øverste præst (*summus sacerdos*).⁹⁶

Hvor meget end biskoppernes myndighed senere voksede, hævdede de aldrig selv, at de besad en ganske særlig grad (*ordinem*). I Tridentiner-konciliet er det ganske vist bestemt, at biskopperne er præsternes overordnede, og kun de har myndighed til at konfirmere og ordinere⁹⁷ men alligevel anerkender denne synode⁹⁸ kun 7 grader (*ordines*). Rækken ender med præsterne, og derfor må biskopperne nødvendigvis høre til denne grad. Det er ikke mærkeligt, da både biskoppers og Ældstes embede henregnes til præsteembedet (*sacerdotium*), som står i modsætning til de lavere graders tjeneste (*ministerium*). Det er allerede påvist af lærde mænd⁹⁹, at Den romersk-katolske Kirke, hvis den vil være konsekvent, ikke har nogen ordination af biskopper, men snarere burde [kalde det] en indvielse. Den, som ikke får overdraget nogen ny grad (*ordo*), kan i ordets snævrere betydning ikke ordineres.¹⁰⁰

Hvad enten man kalder det ordination eller indvielse, fremgår det af det ovenfor anførte, at de første, som ordinerede andre biskopper, ikke selv var blevet indsat i deres embede med det samme ritual. I den biskoppelige indvielse, når den adskilles fra de Ældstes, er der heller ikke nogen apostolsk succession, da apostlene ikke indsatte biskopper på nogen anden måde end de andre Ældste. Hvis du imidlertid tillægger denne succession så stor betydning, har vi også en sådan, for så vidt den findes i de Ældstes eller præsternes succession, og de første af dem, ordineret af apostlene, videregav på lovmæssig vis den magt, de selv havde fået til at lære og styre, til deres efterfølgere.

Således fjernes med lethed den falske anklage, hvormed modstanderne angriber vor ordination, idet de nemlig hævder, at kun en biskop er det tilladt at ordinere, og at flere protestantiske kirker ikke har biskopper. Hvorfra, spørger jeg, har du det med, at kun biskopper har ret til at ordinere? Denne bestemmelse kan ikke stamme fra apostlene, som ikke havde biskopper i den nutidige betydning, til hvem de kunne overgive denne ret, men de gav de Ældste denne beføjelse.¹⁰¹ Og hvis der senere er kommet noget overtroisk ind i disse sager, er det ikke ret at lægge det som et åg på vor nakke. I oldkirken mangler der heller ikke eksempler på, at hvor der ikke var en biskop, har Ældste

⁹⁶ Quaest. 101. in Opp. Augustini. Paris. 1541. IV 180.

⁹⁷ Sess. 23. cap. 6.7.

⁹⁸ Sess. 23. cap. 2.

⁹⁹ Böhmer Jus Eccl. Prot. I. 428. Eichhorn Grundsätze des Kirchenrechts I. 470ff. Med rette minder Eichhorn om, at i kanonisk ret (cap. un. §. 3.4 de sacra unctione, I, 15) beskrives biskoppernes indsættelse ikke som ordination, men snarere som et helligt ritual eller indvielse. c. 7. D. 23 siges det dog at biskopperne ordineres.

¹⁰⁰ "The Schoolmen do generally explain Episcopate as being a higher degree or extension of Priesthood, rather than a new Order or a Sacrament; the main thing in their thought being that, which, if true, is the greatest of all miracles, the wonderful conversion made in Transsubstantiation, they seem think, that no Order can be above that, which qualifies a man for so great a performance." Exposition of the 39 Articles by Gilbert Bishop of Sarum. Ed. 4. p. 262.

¹⁰¹ 1. Tim. 4,14.

ordineret andre Ældste, i Alexandria endog selve biskoppen.¹⁰² Beda bevidner, at i England, hvor modstanderne roser sig af, at den apostolske succession ved et tilfælde er bevaret, blev i det sjette og syvende århundrede biskopper ordineret af Ældste uden nogen medvirken af en biskop.¹⁰³ Sådanne eksempler behøves imidlertid ikke, da vi er helt enige med vore teologer, som understreger, at en biskop ikke ordinerer i sit eget navn, men i kirkens navn. Gerhard siger: ”Skønt det, εὐταξίαζ, på grundlag af retmæssig orden sker, at biskoppen sammen med en præst lægger hænderne på ordinanden, handler han ikke af personlig vilje eller egen magt, men i kirkens navn, dens ret, tilslutning, myndighed, bifald og godkendelse og sammen med den hele kirkes forenede bønner. Biskoppen udfører handlingen, men den er hele kirkens handling”.¹⁰⁴

Lad os høre Luther selv, som i de Smalkaldiske Artikler udtrykker ikke sin private mening, men den kristne kirkes mening således: ”Da ifølge den guddommelige lov biskop og præst (*pastor*) ikke har forskellig grad, er det klart, at når en præst har udført en ordination i sin kirke, er den ifølge guddommelig lov gyldig. Ligeledes når forordnede biskopper bliver kirkens fjender eller nægter at udføre ordination, bevarer kirkerne deres ret. Thi hvor som helst kirken er, dér er retten til at forvalte evangeliet. Derfor er det nødvendigt, at kirken bevarer retten til at kalde, udvælge og ordinere sine tjenere.”¹⁰⁵

Disse ting er sagt, kære brødre, for at ingen grebet af en fejlagtig iver efter at efterligne den fordærvede romerske kirke skal fordriste sig til at benægte vor kirkes lovmæssige ordination, og vi vil ikke tåle, at den titel vi lovligt har fået tildelt, drages i tvivl. Af det foran anførte fremgår det også, at den indsættelse, ved hvilken vi udnævnes til biskopper eller provster, snarere må kaldes en indvielse end en ordination. Der er i kirken nemlig én grad (*ordo*) af lærere og præster, og vi, som også får til opgave at føre tilsyn, trækker os ikke tilbage fra den grad. Vi underviser stadig, og det er os stadig tilladt at forvalte sakramenterne, og selv om der ikke er tildelt os en bestemt hjord, er vi dog ved evangeliets lænke forbundet med alle hjerne i vort kald. Alt helliggøres ved Guds ord og bønner,¹⁰⁶ og alt hvad vi gør i ord eller gerninger, bør vi gøre i Herren Jesu navn og gennem Ham takke Gud,¹⁰⁷ Således sømmer det sig i høj grad, at alt hvad der angår kirken, udføres med et helligt og højtideligt ritual, og vi bør ikke modtage noget nyt embede i kirken uden støtte fra Guds ord og kirkens bønner.

¹⁰² Vid. Münter, die altbritische Kirche in Theol. Studien u. Kritiken 1833. II. 751f.

¹⁰³ Se hvad Münter mere udførligt diskuterer l.c. p. 748sqq.

¹⁰⁴ Loc. theol. XII. 159.

¹⁰⁵ Ed. Reichenbach [læs: Rechenbach], p. 352 sq.

¹⁰⁶ 11. Tim. 4,5.

¹⁰⁷ Col. 3,17.

Dette er grunden til, at vi i dag går til alteret. I vor forsamling mangler tre mænd, som vi plejede at se ved en sådan lejlighed. To af dem orkede ikke mere byrderne på grund af alder eller dårligt helbred. Af dem døde Hans Højærværdighed *Jens Peter Wedel* efter at have nedlagt embedet. Den tredje, *Christian Plesner*, blev bortrevet ved en pludselig alt for tidlig død til sorg for mange og efterlod et bittert tab for os. Dog, ske ikke vor vilje, men Gud den Almægtiges.

I deres sted er nu af den allernådigste konge indsat tre andre højærværdige mænd, for hvem denne forsamling har megen grund til at lykønske sig selv. De kommer nemlig ikke som nye til dette hverv, men har allerede længe haft et kirkeligt embede og er anerkendt af alle på grund af deres retskaffenhed, venlige væsen og duelighed. To af dem, som tidligere var provster for kirker i andre områder, erklærer, at de allerede havde dette religiøse embede. Derfor vender jeg mig først til dig, min gode broder, som nu for første gang skal tage sæde i denne forsamling. Og jeg opfordrer dig til, at du med ed efter den foreskrevne lov modtager embedet og helligt erklærer dig hengiven til Herren og kirken, Kongen, brødrene, så vel som landets love.

(Edsaflæggelsen)

Gid det må blive lykkeligt, heldigt og velsignet af Gud. Jeg *Jacob Peter Mynster*, doktor i teologien, biskop for Sjælland og de kongelige ridderordener, kongelig konfessionarius, ridder af Dannebrog's store kors og dekoreret med samme ordens sølvkors, udnævner og proklamerer jer, som er kreeret af den allerhøjeste konge, til provster i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Amen.

Nemlig dig, *Georg Gotberg Sommer*, sognepræst til Tjæreby og Alsønderup, til provst over Strø og Holbo herreder.

Og dig, *Vilhelm Bartholomæus Bentzien*, sognepræst til Asminderød og Grønholt, tillige hofprædikant ved Fredensborg, gylden ridder af Dannebrog, til provst over Lyng-Kronborg herreder.

Og dig, *Boie Frederik Outzen Boisen*, præst i Søllerød, til provst over Sokkelund og Smørum herreder.

Det er ikke nødvendigt at minde jer, højærværdige provster, om jeres embedes hellighed, værdighed og alvor. I ved selv særdeles godt, hvor store ting, der er overdraget jer af Herren og kirken. I behøver heller ingen tilskyndelse til at haste hen imod den sejrpris, som er stillet jer i udsigt. Hvad I nu allerede i jeres stille sind betænker, vil vi istemme med vore bønner og henfly til Gud i bøn.

Vor Herre Jesu Kristi Fader, se til Hans kirke, som omtumles under himlen. Du ser de urolige tider, hvor oprørere og mennesker optændt af falsk iver stormer rundt for at bryde de lænker, hvormed Du i Din godhed har bundet den kristne hjord her på jorden, til Dig og til Ham, Du har sendt, Jesus Kristus, og hvormed Du har forenet dem i den kristne kærligheds fælles opgave. De vil, at al lov, al orden skal fjernes fra kirken, så menneskene uhæmmet kan strejfe rundt, de som enten har afkastet al religionens blufærdighed eller med lystne ører samler sig lærere for deres løssluppenhed, for at børnene kan befries for den frelsende institutions åg, og fortabte forældre af egen magt overlader børnene til al tøjlesløshed og uvidenhed.

Skænk os derfor, Du gode Gud, i Din kirke sådanne foresatte, som brænder af kærlighed til Dig og til Næsten, som agter Din lov og af hele deres hjerte klynger sig til Din Søns evangelium. Som med visdom, beskedenhed og styrke leder og pryder Din kirke, som ved den rette handle måde får tåbelige menneskers uvidenhed til at forstumme.

Vi takker Dig af vort inderste hjerte, at Du i dag har givet os fromme, alvorlige, virksomme hjælpere. Skænk dem og os alle Din Ånd, at vi alle kan forstå retteligt og handle retteligt, og giv Din hjælp til vore anstrengelser for Dig, så at kirken kan styrkes, øges, prydes, så at Du i alle herliggøres ved Jesus Kristus. Amen.

Summary

From the legation priest Nugent Wade and the Oxford Movement N.F.S. Grundtvig was acquainted with the Church of England's apostolic succession. It claimed that the episcopal ministry was transmitted from the past to the present generation through uninterrupted series of consecration of bishops by placing hands on the new bishop's head ever since the early Church. From this point of view, already in 1827, Grundtvig claimed that there was a lack of bishops in the Danish State Church. It had no genuine bishops because the line was interrupted by the Reformation. In *Frisprog*, 1839, Grundtvig expressed his anger at bishop J.P. Mynster's proposal for a new ritual for the consecration of a bishop which talked about transmitting the holy episcopal ministry. In Grundtvig's opinion no bishop could pass on rights he did not have, this would be false transmission. And since they were not legitimate bishops, they were not to bear the title of bishop, rather, they might be called superintendents.

Consequently, J.P. Mynster was the bishop of the Danish State Church, but he did not have the spiritual authority handed over since the ancient apostolic succession. Grundtvig was inspired by the Oxford Movement, though with no connection to the Roman Catholic Church.

Bishop Mynster replied in his official statement at the diocesan convention of 1840. Warning against the distorted Church of Rome and fanatical followers who were about to join it, Mynster simply refused to accept the existence of apostolic succession. He thoroughly referred to the New Testament, the Fathers of the early Church, Luther as well as Calvin, and Mynster concluded that the apostolical age was without bishops. Therefore, apostolical succession did not exist. Furthermore, it was of no consequence because the clerical ordination constituted a coherent succession of priests in the Danish State Church. Later, Grundtvig fully accepted this point of view in the years after 1855. (*Den Christelige Børnelærdom*).

J. P. Mynster maintained the clerical ordination was the very same for priests, deans and bishops. When the episcopal ministry was handed over to a new bishop, it meant he was entrusted with the supervision. As regards the title of bishop, only "ridiculous people" (Grundtvig et al) were unaware that the words bishop and superintendent implied the same significance, but the word bishop was well adapted into the Danish language.

J.P. Mynster's official statement in Latin was made at a service of the diocesan convention of 1840, where also a dean was inducted. It is possible that Grundtvig was present, or he might have heard Mynster's speech. Probably he read it in *Acta Synodalia Selandiæ*. But Grundtvig dissociated

from the attitude of the Oxford Movement in 1840-42. Certainly, Mynster's official statement of 1840 at the diocesan convention must have played a decisive part, however, indirectly.